

به نام خدا یا حلال مشکلات

دانشجو: حامد اصلانی

موضوع: پاسخنامه نمونه سوالات درس حقوق بشر در اسلام استاد جمعه پور

تاریخ: 1405/03/29

تعریف حق در لغت و اصطلاح با مثال ۱.

- **لغت:** حق به معنای ثبوت، سزاواری، راستی و امتیاز به کار می‌رود.
- **اصطلاح:** توانایی یا امتیاز خاصی است که شرع یا قانون برای شخصی نسبت به چیزی یا در مقابل دیگران در نظر می‌گیرد.
- **مثال:** در حقوق خصوصی، **حق مالکیت** کامل‌ترین شکل سلطه است که به فرد اجازه می‌دهد در ملک خود (مثل ماشین یا خانه) هر تصرفی بکند. مثال دیگر، **حق انتفاع** مستأجر از ملک مورد اجاره است که نوعی سلطه ضعیف‌تر محسوب می‌شود.

علت تعدد تعاریف حقوق بشر و ملاحظات لازم ۲.

- **علت تعدد:** هر اندیشمند بر اساس مبانی، اصول و چارچوب فکری خود (سکولار یا دینی) به تبیین آن می‌پردازد و تعریف واحدی که مورد پذیرش همگان باشد وجود ندارد.
- **ملاحظات لازم:** در تدوین تعاریف باید به شناخت دقیق حقیقت انسان (با تمام پیچیدگی‌ها، عواطف و غرایز)، شناخت جهان، نوع رابطه انسان با خدا، و مقوله‌هایی چون سعادت، عدالت و کرامت توجه ویژه شود.

«تفکیک «حق بودن» و «حق داشتن» ۳.

- این تفکیک به معنای نفی رابطه آن‌ها نیست؛ بلکه در بسیاری از موارد (چه در حقوق اسلامی و چه عرفی)، حق داشتن مبتنی بر حق بودن (روا بودن) جعل می‌شود.
- **خیر؛** این تفکیک لزوماً به معنای پذیرش «حق بر خطا بودن» در همه موارد نیست. برای مثال، نظام حقوقی به دلیل حق نبودن (مخالفت با عفت)، حق عریان ظاهر شدن در جامعه را سلب می‌کند، حتی اگر ضرری به دیگران نرزد.

پاسخ به نقد تکلیف‌گرایی در اسلام ۴.

- تکالیف دینی غالباً «برای» انسان هستند نه «بر» انسان؛ یعنی ابزاری برای استیفای حقوق واقعی او (مانند کمال و سعادت) می‌باشند.
- **مثال:** همان‌طور که آموزش اجباری برای کودک ظاهرش تکلیف اما باطنش حق دانستن است، احکامی مثل نماز نیز برای رسیدن به حق آرامش و کمال وضع شده‌اند.

تاریخچه حقوق بشر در جوامع بشری و اسلام ۵.

- **جوامع بشری:** از قانون حمورابی (۱۷۰۰ ق.م) و منشور کوروش (۵۳۸ ق.م) شروع شده و با اسنادی چون مگنا کارتا (۱۲۱۵)، اعلامیه فرانسه (۱۷۸۹) و در نهایت اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) ادامه یافته است.
- **اسلام:** تاریخچه آن به عصر نزول قرآن و سنت معصومان بازمی‌گردد که پیامبران را پرچمداران این اندیشه می‌داند. آثاری چون نهج البلاغه و کتب فقهی قرون اولیه، غنی‌ترین بن‌مایه‌های حقوق بشری را دارا هستند.

سه رویکرد اندیشمندان اسلامی به حقوق بشر معاصر ۶.

انفعالی: تلاش برای تفسیر یا تغییر احکام اسلام جهت انطباق با استانداردهای جهانی (مانند دیدگاه‌های کدیور و مجتهد شبستری). ۲. **تقابلی:** تأکید بر ۱. ناسازگاری مبنایی به دلیل خاستگاه اومانسمی غرب و نادیده گرفتن مالکیت خدا (مانند دیدگاه‌های آیت‌الله مصباح و جوادی آملی). ۳. **تعاملی:** پذیرش نکات

مثبت اعلامیه جهانی (مانند کرامت انسانی) و مقاومت در برابر موارد مغایر با شریعت (مانند دیدگاه شهید مطهری و علامه طباطبایی)

۷. تفاوت مبانی معرفت‌شناختی اسلامی و سکولار

- **سکولار:** بر تجربه‌گرایی، حس‌گرایی و عقل‌بستگی (استغنا از وحی) استوار است.
- **اسلامی:** مبانی شناخت، ترکیب عقل و نقل (وحی) به صورت توأمان است؛ عقل حجت باطنی و پیامبران حجت ظاهری هستند.

۸. جهان‌بینی اسلامی و تأثیر آن بر حقوق

- **شناخت:** جهان دارای مبدأ و معاد است و بر اساس عدالت تکوینی (قرارگیری هر چیز در جای خود) بنا شده است.
- **تأثیر:** از آنجا که همه چیز برای انسان آفریده شده («خلق لکم ما فی الارض جمیعاً»)، انسان نسبت به مواهب خلقت ذی‌حق است و حقوق او بر پایه اهداف کمالی تنظیم می‌شود.

۹. کرامت عطایی و کرامت اکتسابی

- **کرامت عطایی (ذاتی):** موهبتی الهی است که به دلیل انسان بودن به همه بخشیده شده است («ولقد کرّمنا بنی آدم»).
- **کرامت اکتسابی:** مرتبه‌ای است که انسان با بهره‌گیری از استعدادها، تقوا و عمل صالح به دست می‌آورد («ان اکرمکم عند الله اتقاکم»).

۱۰. استعدادها به عنوان مبانی حقوق بشر

- **پله؛** حقوق بشر در اسلام حقوقی است که بر اساس استعدادها و نیازهای فطری و طبیعی انسان تعریف می‌شود تا زمینه‌ساز شکوفایی آن‌ها باشد.
- مثلاً استعداد زیستن در انسان، مبانی حق حیات اوست.

۱۱. نقاط قوت و ضعف انسان و نقد عقل‌بستگی

- **قوت:** کرامت الهی، خلافت خدا و روح مجرد.
- **ضعف:** خودمحوری، اسارت در هوای نفس و جهل.
- **چالش:** چون عقل تحت تأثیر غرایز و امیال قرار می‌گیرد («عقل اسیر تحت هوای امیر»)، نمی‌تواند به تنهایی و بدون وحی، منبع مستقل و کامل شناخت حقوق باشد.

۱۲. ریشه حقوق بشر در طبیعت در هر دو رویکرد

- **پله؛** در هر دو دیدگاه حقوق بشر ریشه در قوانین ثابت و جهان‌شمول طبیعی دارد.
- **دلیل:** سکولارها طبیعت را بالذات منشأ می‌دانند، اما اسلام معتقد است منشأ حقوق در استعدادهای طبیعی است که خداوند در اختیار بشر نهاده است.

۱۳. تفاوت حقوق طبیعی و حقوق فطری

- **حقوق طبیعی:** بیشتر ناظر به جنبه‌های مادی و جسمانی انسان است.
- **حقوق فطری:** تأیید بر وجود عنصر فراطبیعی در انسان دارد که در کنار عنصر طبیعی، نقش مهمی در زیست او ایفا می‌کند.

۱۴. تقابل میان حقوق الهی و حقوق فطری/طبیعی

- **خیر؛** از منظر اسلامی هیچ تقابلی وجود ندارد.
- **توضیح:** حقوق فطری عین حقوق الهی است؛ زیرا خداوند قانون شرع را هماهنگ با قوانین فطرت و خلقت مقرر فرموده است.

۱۵. اصل همسویی تشریع و تکوین و برابری عادلانه

- **همسویی:** قوانین شریعت نباید در تضاد با نظام عادلانه آفرینش (تکوین) باشند.
- **برابری عادلانه:** به معنای تساوی در شرایط مساوی است؛ یعنی نادیده گرفتن استعدادها و تلاش‌های متفاوت افراد، خود بی‌عدالتی است.

۱۶. مبنای تقسیم آزادی‌ها و مهم‌ترین حد آن

- **مبنا:** آیا آزادی یک هدف است (لیبرالیسم) یا وسیله‌ای برای رسیدن به کمال و آزادگی (اسلام)؟
- **مهم‌ترین حد:** جایی است که آزادی بیرونی محل آزادگی (آزادی درونی) و کرامت انسانی شود.

۱۷. گستره حق بر حیات و علت تأکید بر اعدام

- **گستره:** شامل حیات مادی (سلامت، تغذیه) و حیات معنوی (حیثیت، آبرو و ایمان) است.
- **علت اعدام (قصاص):** بر پایه دو شاخص استحقاق و بازدارندگی است؛ اسلام قصاص را مایه حیات جامعه می‌داند تا امنیت جانی همگان حفظ شود.

۱۸. دیدگاه اسلام درباره سقط جنین، خودکشی و اتانازی

- **سقط جنین:** شرعاً حرام است چون جنین حق حیات دارد، مگر زمانی که جان مادر در خطر قطعی باشد.
- **خودکشی:** حرام است؛ چون حیات امانت الهی است و انسان مالک مطلق جان خود نیست.
- **اتانازی (مرگ شیرین):** حرام است؛ تحمل درد و رنج در مسیر بیماری در فرهنگ دینی مایه تکامل روحی و کفاره گناهان است.

۱۹. حق امنیت و گستره آن

- **تعریف:** مصونیت از ترس و ستم تا بندگان در ایمنی قرار گیرند.
- **گستره:** شامل امنیت در جان، دین، خانواده، ناموس و مال است.

۲۰. نظام‌های سه‌گانه زن و درک حقوق او

- درک درست حقوق زن نیازمند ملاحظه تفاوت‌های تکوینی (جسمی و روحی) است.
- اگر تفاوت‌های طبیعی (نظام توصیفی) عادلانه دیده شوند، نظام حقوقی متفاوتی را می‌طلبند (نظام حقوقی) تا برابری عادلانه محقق شود، نه تساوی. مطلق که منجر به ظلم گردد.